

- ZAP, fond: MOO, škatla št. 19, ovoj št. 77, Železniški, cestni in poštni promet (1875–1940).
- ZAP, fond: MOO, škatla št. 23, ovoj št. 85, Gradbene zadeve 1935–1939.
- ZAP, fond: MOO, škatla št. 23, ovoj št. 85(6).
- ZAP, fond: MOO, škatla št. 27, ovoj št. 99, Zapisniki sej s prilogami – 1926.
- ZAP, fond: MOO, škatla št. 28, ovoj št. 102, Zapisniki sej s prilogami – 1929.
- ZAP, fond: MOO, škatla št. 30, ovoj št. 115, Zapisniki sej občinskega odbora – 1937.

- ZAP, fond: MOO, škatla št. 30, ovoj št. 116, Zapisniki sej občinskega odbora, 1938.
- ZAP, Rokopisna zbirka, R–70, Kronika mesta Ormoža.

Literatura

- Klasinc, Peter Pavel, Gradbena dejavnost v Ormožu med obema vojnama. V: Ormož skozi stoletja III., Ormož, 1988.
- Šuligoj, Ljubica, Ormoški Nemci med obema vojnama. V: Ormož skozi stoletja III., Ormož, 1988.

Rajko Topolovec

JOŽE KERENČIČ NI BIL ZA "TAKŠEN" KOMUNIZEM!

"Vse, kar ni bilo povedano, bo šlo z menoj...," je kot zadnje zapisal v poslovilnem pismu heroj Jože Kerenčič.

Jože Kerenčič

Uvod

Ideja o idealnem življenju v mestu enakih - polisu, se je porodila že v času Platona. Dobra tri stoletja pozneje jo je znova poskusil obuditi Kristus, čeravno je bil po dva tisoč letih nadvse zaničevan prav od tistih, ki so njegovo delo nadaljevali. Takšnega - spiriantskega komunizma sicer več nimamo in tudi v svetu več nima svoje moči, pa je vendar umestno in potrebno, da privrženca te bolj ali manj utopične ideje, kamor so prav gotovo sodili tudi "Kerenčičevi njivaši"

z ormoškega območja, še razčlenimo oziroma razvrstimo, in sicer:

- a) na Kristusove privrženca te ideje o samo dobrih ljudeh;
- b) na privrženca pravičnejše oblastne in socialne porazdelitve med delovnimi množicami;
- c) na partijce, ki so komunizem potrebovali zgolj za osebno korist;
- d) na partijce, ki so idejo komunizma uporabili za prihod na oblast, in je ta nato v nedogled pripadala samo njim.

Prav iz razloga - premalo poštenih in dobrih ljudi, kot jih tudi ni bilo za časa Platona in Kristusa, je nato tvorce "novodobnega" komunizma (Lenin, Stalin, Mao, Pol Pot... in tudi naših) privedlo do vehemence: kar ne gre zlepa, mora iti zgrda.

In prav zoper uvoz "vehementnega komunizma", so se že v drugi polovici tridesetih let prejšnjega stoletja začeli upirati člani Agrarno-Akadskega kluba NJIVA, katere najvidnejši član in tudi upornik je bil naš (moj) rojak prof. Jože Kerenčič iz Jastrebcv.

* * *

V našem začetnem obdobju socializma, ki smo mu tudi rekli realsocializem, in še tudi pozneje, smo mladi in tudi stari imeli občutek, da nas zgodovino učijo tako, kot da se je ta začela šele s komunizmom oziroma z NOB. Nekaj te, od samo ene strani osvetljene zgodovine, je še poleg knjig o NOB mogoče najti v učbenikih in še kje tudi danes. Takšna razhajanja oziroma napačno prikazana zgodovinska dejstva polpreteklega časa in še "pomanjkanja volje" za popravo le-teh pri profesionalcih pa nas ljubitelje zgodovinske resnice napeljuje na to, da se tega lotimo

sami. Prav temu smislu – dopolnitvi naše polpretekle zgodovine, so namenjene te vrstice, ki se dotikajo zločinskih dogodkov nad člani Agrarnega kluba Njiva, ki so v tridesetih letih prejšnjega stoletja orali ledino pri preobrazbi našega zaostalega podeželja.

Da sta tudi za naše "izvirne" komuniste bila Lenin in Stalin vzornika, učitelja in voditelja, nam potrjuje tedanja slepa poslušnost in vdanost tudi naših vodilnih oziroma izvirmih komunistov, ki so nam po izkoreninjenju nacizma oziroma zmagi rdeče revolucije krojili usodo še pol stoletja. Načelo "strah in trepet" oziroma takojšnja likvidacija drugače mislečih se je, gledano skozi zgodovino nasilja, tudi to pot pokazala kot pogoj dolgoletne samovlade tirana Stalina in ne samo njega. Uporniki zoper njega, ki so jim v SZ rekli trockisti, so tudi pri nas postali tisti, ki se takrat v sorazmerno mladi stranki KPS, z njegovimi (njunimi) načeli in nečednimi početji niso strinjali. Za naše prve upornike zoper Stalina oziroma zoper uvoz stalinizma k nam pa so že l. 1937 bili spoznani nekateri člani študentovskega Agrarnega kluba "Njiva" iz Ljubljane. Kmalu je zanje iz Moskve sledila partijska direktiva - "domača naloga", da je treba to škodljivo frakcijo v KPS "utišati". Ker se naši trockisti kljub prepričevanju in poskusom niso hoteli "poboljšati" in ker se je vztrajanje po likvidaciji le-teh iz Moskve še krepilo, se je "utišanje" zgodilo z določenim zamikom in še z večjo podlostjo – s predajo tega posla ob koncu l. 1941 nacističnemu gestapu.

V dobrobit demokracije in obsodbe komunizma nasploh ter še zlasti v prid zamolčane plati naše polpretekle zgodovine sem se ob 65-letnici pogube študentovskega Agrarnega kluba Njiva in njenih najvidnejših članov, kamor je sodil tudi moj sosed Jože Kerenčič iz rojstnih Jastrebcov, poglobil v očitano mu (jim) krivdo, kakor tudi poznejšo hvalo.

O tragiki Kerenčičevih iz Jastrebcov je predvsem po herojski zaslugi Jožeka bilo napisanih in izrečenih že mnogo zgodovinskih besed, ki si jih poznavalci takratnih razmer danes drugače razlagamo. Namreč, za njihovo pogubo oziroma v to zgodovino še vedno ni – ali vsaj ne v popolnosti – vključen in jasno obsojen glavni faktor tega zla – vpliv kulta osebnosti Stalina, ki se je tisti čas s svetniškim sijem in v ilegali prenašal k nam oziroma z nami kolaboriral. Prav zato, da bi bile tudi na tem mestu naše zgodovine stvari oziroma resnica na svojem mestu, jo skušam po ljubiteljski plati dopolniti oziroma ji dodati "manjkajoči člen". Za doseg tega namena pa moram tudi tenkočutno predstaviti takratni Akademski agrarni klub Njiva ter se poglobiti v tedanje konfliktno razmere s tedanjo KP Dravske banovine oziroma Slovenije. V tem konfliktu pa je l. 1937 imel

najvidnejšo vlogo predsednik Njive Jože Kerenčič, ki so ga šele po Titovi obsodbi Stalina l. 1953 proglasili za heroja Jugoslavije.

Tudi v treh obsežnih Kreftovih delih – Spori in spopadi v KPJ, ki so bila napisana v osemdesetih letih, ni mogoče o tem sporu najti kaj več kot skorajda samo omembo. Slovenci kot kulturni in sedaj tudi svobodni narod pa bi se vendar morali z našimi zgodovinskimi (ne) resnicami seznaniti. Je pa tudi res, da se je že v osemdesetih letih, ko je pri nas "trdi komunizem" nekoliko popustil in je nekoliko popustila tudi medijska cenzura, to obdobje polpretekle zgodovine začelo obravnavati bolj sproščeno in manj samovšečno. Vendar pa je tudi res, da se še prav vsega, dokler so še posamezni akterji živeli, ni "moglo" pisati. Pa tudi še živeči "nostalgiki" že priznavajo, da vse, kar je bilo v "njihovem" času napisanega in povedanega, ni bila zgolj samo resnica!

Da pa bi bil še vedno "določeni tabu" s cenjenega soseda iz rojstnih Jastrebcov odstranjen, sem se lotil njegove kratke življenjske poti tenkočutno in od vseh strani osvetljene, kot je že kje bilo zapisano. Torej tega, kar je že kot zapisana resnica, ne bo, še manj pa ne morem nič napisati čez Jožekovo jasnovidnost, pokončno držo ter zasluge, ki jih je v najtežjih časih prve Jugoslavije in ob nemški zasedbi doprinesel Slovencem. Še več, dodatno mu pripisujem sposobnost pravilne zaznave uvoženega komunizma, ki jih je vsaj dvajset let prej zaznal kot ostali sopotniki, ki so nas več ali manj slepo vodili skoraj petdeset let. Čuditi pa se je tudi njegovi neustavljivi energiji in pogumu, ki ga je vlagal v borbo za pravice mezdnega delavca na kmetih, viničarja in malega kmeta, ki jih je kapitalizem stare Jugoslavije umetno držal v revščini. To borbo iz njegovih šolskih let pa nam vsaj delno ohranja njegova zapuščina – pero. Mnoge z roko zapisane misli in načrte pa je v pravem pomenu besede vzela tudi zemlja, v katero jih je moral v tistem času skriti.

Sam kot dvajset let mlajši Jožeka nisem poznal, pač pa mi je o njem znala pripovedovati moja mama. Njun globlji pomenek je po navadi stekel, ko sta prala plenice ob vaškem studentu v Kolaričevi grabi. Mama je prala moje, Jožek pa hčerkinine, ki se mu je rodila, ko se je kot absolvent profesure zaljubil v gospodično Marijo Hansu – Piko iz Ljubljane, ki je bila na Kogu nastavljena za učiteljico, in sta se leta 1939 vzela. Mama mi je tudi znala reči, da je kot študent ob vročih dnevih rad nosil kratke hlače in sploh bil kot živo srebro. Poznam pa še edino živečega iz nekoč številne družine Kerenčičevih v Jastrebcih mlajšega brata Cirila, s katerim si ob priliki, ko obiščem rojstno hišo v Jastrebcih, kljub njegovim osmim križem izmenjava tudi kakšno besedo o teh časih:

"Ko je Jožek imel kak zaupen obisk, sem kot širinajstletnik že moral en vogal hiše stražiti, brat Slavko pa drugega", mi je povedal zadnjič, ko sem mu prenesel pozdrave prof. Draga Košmrlja iz Ljubljane, ki je še edini živeči Jožekov sotrpin, in prav tako, kot je bil Jožek, tudi nekdanji predsednik Akademskega agrarnega kluba "Njiva". Ob nedavni drugi priložnosti pa mi je Ciril razkril še to zanimivost:

"Ko so po zasedbi Nemci izganjali slovenske učitelje in ko je Jožeku zaradi delovanja zoper njih postajalo vse bolj vroče, a sam ni hotel iz svojega okolja, me je zaprosil, da pomagam pri selitvi njegove žene in enoletne hčerke k ženinim staršem v Ljubljano. Julij 1941 je bil zelo vroč. Do Litije je v soparnem avtobusu še nekako šlo, nato pa je v "državo Italijo" z otročičkom že morala sama, jaz pa sem se takoj vrnil v Jastrebec."

Zdaj pa se vračam v Jožekova študentska leta, ki so po mnenju njegovega sošolca in sostanovalca prof. Draga Košmrlja v smislu družbenih dogajanj najplodovitejša:

"Kot absolvent mariborskega učiteljišča se je leta 1933 vpisal na filozovsko fakulteto v Ljubljani. Kmalu zatem si je s pomočjo nas – somišljenikov – našel stanovanje v Rutarjevi hiši Za gradom št. 1. To je bila znamenita dvonadstropna hiša gospe Ane Ruter, ki pa je pred tridesetimi leti morala svoj prostor odstopiti razširitvi Dolenjske ceste, in je zato danes ni več. Iz te hiše se je tudi v jeseni l. 1941 začel oglašati radio "Kričač". V Rutarjevi hiši Za gradom št. 1 je bilo prostora za 25 stanovalcev, ki so bili večinoma študenti (17). Vsi, študentje kot ostali stanovalci, so bili napredno – levo usmerjeni ljudje, kar so tudi takrat, zlasti pa še med okupacijo dokazovali, saj jih je v času NOB 13 izgubilo življenje".

Gospod Drago Košmrlj, ki je edini še živeči iz te družčine, in po njegovi ugotovitvi tudi edini še živeči "Njivaš", je v knjigi, ki jo je uspel izdati že leta 1987 – Hiša Za gradom št. 1, slikovito opisal skupna leta bivanja te družčine. Bili so to pravi pobudniki napredka, ki jih je pisec imenoval "zagrajski kolektiv". Njihov povezovalni člen je bil Akademski agrarni klub Njiva, ki so ga po vzoru z univerze v Pragi v Ljubljani ustanovili z desetimi člani že maja 1923. Sredi tridesetih let pa je prav po zaslugi "zagrajskega kolektiva" klub Njiva dobil nov zagon, saj je večina stanovalcev v Rutarjevi hiši izvirala s podeželja oziroma s kmetov. Pred vojno je le redko kateri kmečki sin ali katera hči, še posebej iz vrst malih in srednjih kmetov, obiskoval(a) srednjo šolo, kaj šele univerzo. Statistika iz l. 1935 navaja, da je bilo teh od vseh študentov (834) Univerze v Ljubljani le 123 moških in 12 žensk. Še manj, glede na sorazmernost prebivalcev, pa je bilo študentov iz

delavskih vrst. Tako stanje v škodo kmečkega in delavskega človeka, ki ni veljalo le za razmere na univerzi, je samo po sebi narekovalo uvodne besede, ki jih je ob prevzemu predsedstva Akademskega agrarnega kluba Njiva l. 1934 napisal Kerenčič v klubski publikaciji Nova obzorja. Uvodnik je Jožek začel takole:

"Današnji mladi rod dorašča v izrednih prilikah. Živimo v dobi velikih nasprotij, v kaosu gospodarskega, kulturnega in političnega življenja. Družba kaže vedno jasneje dvojno lice; na eni strani delovne množice, obubožane in izmозgane, na drugi strani – pa so privilegiranci, ki so se dokopali čez hrbe množic do bogastva in razkošja... ." Mimogrede – te Jožekove besede, bi lahko sodile tudi v današnji čas...!

Razumeti je treba tudi to, da takrat še ni bilo toliko možnosti za krajšanje prostega časa in srečevanja mladih, ni še bilo toliko kinodvoran in tudi ne štipendij oziroma denarja za posedanje po lokalih. Zato so bile "potrebe" po združenjih oziroma drugačni – politični aktivnosti študentov tem bolj razumljive, kar izpričuje tudi že omenjena obnova Njive. Njeni člani so se vneto udeleževali pri delu v raznih strokovnih društvih na univerzi in še zlasti v svojih levo usmerjenih podeželskih društvih, od koder so izhajali. To so bila predvsem društva slovenskih fantov in deklet, kjer so se aktivno vključevali v akcije proti takratnemu režimu in velikosrbski buržuaziji. V teh mladinskih akcijah na deželi so se še posebej izkazovali stanovalci iz hiše Za gradom št. 1 oziroma zagrajski kolektiv, kot ga imenuje pisec omenjene knjige Drago Košmrlj. Kot je za zgodovino Ljutomera znano, je prav Jožek v okviru tega podeželskega društva nosil glavno vlogo in breme na protestnem shodu podeželske mladine, ki je bil napovedan v avgustu in nato po prepovedi izveden v septembru l. 1935. Takrat, kot vemo, pa ljutomerski žandarji niso posegli samo po gnojnici iz tamkajšnjih gnojničnih jam, ampak so posegli celo po orožju in padla je prva politična žrtev v tem okolju. Bil je to Jožekov prijatelj Alojz Mavrič, kmečki sin iz sosednje vasi Vitan pri Kogu, ki je govorniku Kerenčiču držal kolo kot improvizirani govorniški oder. Na tem mestu je v Ljutomeru tudi spominska plošča. Na pokojnikovem grobu na Kogu pa je nato ob obletnicah tragičnega dogodka Jožek organiziral žalne shode.

Po protestu slovenskih študentov, profesorjev in uglednih kulturnih osebnosti ter sploh javnosti tistega časa, ki je nato sledil, je oblast umaknila tiralico zoper Kerenčiča, tako da se je ta lahko spet vrnil v Ljubljano na univerzo. Da pri tej oblasti ni bil preveč osvoženi oziroma da je bil dejansko prepoznan za socialdemokrata in ne za "komunista Stalinovega kova", nam pove tudi to, da ga je po končani visoki

šoli celo tedanja oblast nastavila za profesorja na meščanski šoli v Radgoni.

Na drugi strani Univerze v Ljubljani pa je s podobnim programom, kot so ga imeli pri Njivi, takrat snubila in privabljala študente in sploh takratni mladi rod komunistična partija. Ker je bila preganjana (odredba notranjega ministra Milana Srškića - mala Obznana 12. julij 1924), je KP imela željo po integraciji v kakšno dovoljeno slovensko stranko, da bi se tako lažje dokopala do parlamenta, a ji to v kraljevini ni uspelo. Z uvedbo tako imenovane diktature, ki jo je uvedel kralj Aleksander Karadjordjević, ko so 6. januarja 1929 v parlamentu Jugoslavije padli celo strelji, pa je težava za KP, ki je na univerzi delovala pod klubom Triglav, postala še težavnejša. Sledil je poziv partijske direktive KPS (Kardelj, Kidrič, Krajgherji, Šentjunc...), naj se komunisti povežejo z Akademskim agrarnim klubom Njiva in tako pod njegovo krinko omogočijo delovanje.

Na ta način si je Njiva tudi številčno opomogla. Prišleki – novi člani Njive – pa so takoj prevzeli prednostne naloge. Še več, klub Njivo so si začeli partiji vse bolj lastiti, tako da so tudi vladni organi sumili, da je Njiva postala podaljšana roka partijske organizacije. Navodila iz Moskve, ki so jih ti novi člani prinašali, so se začela vsiljevati tudi med že stare člane Njive. Na željo vodilnih v KP, in ki so imeli stike s Kominterno v Moskvi, so l. 1935 dejansko bili vsi iz kluba sprejeti v KP. Leta 1937 pa je tudi klub Njivo kot podaljšano partijsko roko Banska uprava prepovedala.

Nikakor, še najmanj pa članom kluba Njive, ki so bili v večini kmečkemu stanu, ni "mogel ustrezati Stalinov program kolektivizacije vasi", ki so ga vse bolj propagirali omenjeni vodilni komunisti, kot so dobivali inštrukcije iz Moskve. V taki usmeritvi Njive ali vsaj dela, vsekakor pa celotnega "zagrajskega kolektiva", bi kazalo iskati vzroke nesoglasij med Njivo in Triglavom oziroma partijskim vodstvom na univerzi, ki so se takrat začela. Ta nesoglasja so celo v letih 1936–1937 pripeljala do ostrih spopadov med obema poloma. Spor se je ujemal tudi s pojavom tako imenovanega trockizma v SZ – obsojene frakcije v vrsti KP SSR. Tudi tedanji pobeg Trockega iz SZ ni pomagal, da pred tem najtesnejšega sodelavca Stalina "roka pravice" ni dosegla v Mehiki, kaj še, da ta roka takrat ne bi dosegla naših fantov, ki so bili spoznani za trockiste!

Zakaj so po vzoru likvidacij v SZ postali njivaši, in še zlasti tisti iz hiše Za gradom št. 1, tako osovraženi "trockisti" v KPS, da jih je po dobrem letu posesti rdeče knjižice "morala ta vreči" iz svojih vrst? Katere grehe so jim naprtili, da so tudi oni, kot je praktical Stalin v SZ, na ta ali oni način morali s tega sveta?

Prof. Drago Košmrlj, ki je tudi bil v tem obdobju nekaj časa predsednik Njive, mi je v svojem 95. letu o teh dejstvih menda zaupal še več, kot mu je še leta 1987 (cenzura) bilo dopuščeno zapisati v že omenjeni knjigi Hiša za gradom št. 1:

"Vsakomur je torej moralo biti jasno že takrat, da kmečki otroci, ki smo tvorili večino članstva Njive, nismo mogli navijati za takšen komunizem, ki je napeljeval na jemanje posesti in imetja naših staršev, ki so nas tukaj v Ljubljani šolali. Tudi zaradi tega odklonilnega stališča, pa tudi zaradi drugih resnic o sovjetskem komunizmu, ki je že tedaj zahteval milijone žrtev in ustanavljanje gulagov, za katere smo na tajno v hiši Za gradom št. 1 že uspeli izvedeti, smo postali frakcionaši partije, ki so pri Stalinu veljali za največjega sovražnika partije".

Stalin se je namreč za take komuniste, ki se niso docela strinjali z njegovim programom, znal slikovito izraziti, kot: "... bolje je sto sumljivih več... , kot pa en frakcionaš premalo...". To njegovo tezo potrjujejo tudi dejstva, ki jih dokumentira Črna knjiga komunizma, da je dejansko ta tiran prvenstveno ubijal lastne ljudi – ljudi iz vrst KP SSSR, kar je tudi bila bistvena razlika med njim in Hitlerjem. Iz arhivov propadlega sovjetskega režima je tudi zaslediti, da se je l. 1937, ko je v inozemstvu izšlo delo Trockega "Izdana revolucija", Stalin še posebej razbesnel. Na junijskem zasedanju Kominterne so mu postale sumljive celotne delegacije in tudi sekcije (neposlušnih) KP. Naša delegacija se je takrat "znašla", saj je poročala, da je naloženo nalogo v zvezi z našimi trockisti že za "vedno rešila" in se na ta način varno vrnila iz Moskve.

Tudi ta odstavek iz knjige D. Košmrlja bo osvetlil, zakaj so takrat "zagrajci" padli v nemilost pri vodstvu KPS:

"Četudi je bil Stalin v tistih časih "oče" vseh komunistov in levičarjev ter sploh nesporen voditelj svetovnega proletariata in za Leninom prvi marksistični mislec, pa zagrajcev ni motilo, da ne bi segali tudi po taki literaturi, ki je bila na strogem partijskem indeksu prepovedana. Tako je Jože Kerenič dobil v roke poročilo o procesu proti Tuhačevskemu v SZ, ki je kot tesen sodelavec Stalina tudi padel v njegovo nemilost. Z velikim zanimanjem smo zagrajci prebirali tudi takrat zloglasno delo francoskega komunista Andrea Gidea - Vrnitev iz ZSSR, ki je ostra obsodba režima v Sovjetski zvezi".

"Zagrajci smo torej že takrat – v drugi polovici tridesetih let – izvedeli, ko se še ostalim komunistom, pa tudi drugim ni niti sanjalo, kaj vse je za širitev in obstoj bil zmožen početi komunizem v SZ. Torej smo fantje in dekleta iz Njive mnogo prezgodaj – dobrih

20 let prezgodaj – izvedeli, česar ne bi smeli izvedeti. Spominjam se, kako so nas po tem kot apostoli hodili na Zagrajsko št. 1 prepričevat tovariši Tomšič, B. Krajgher, Šentjurčeva, Kidrič... ter še nekateri vodilni partijci iz Triglava. Šentjurčeva je znala po mizi tudi udariti s pestjo, Krajgher pa se je na svojem nastopu vedel tako, kot da nas je prišel samo poslušat. Ne dolgo za tem pa smo izvedeli, da so štirje najdejavnejši člani Njive - kot trockisti - bili izključeni iz partije. Tako se je zgodilo, da je bilo leto 1935 za njivaše leto sprejema v partijo in leto 1937 leto odpusta iz nje. Ker svojega prepričanja tudi pozneje po študiju nismo spremenili, se nismo "poboljšali", smo, koliko, nas je še po osvoboditvi ostalo živih, to šikano, da smo nekoč bili njivaši, še naprej čutili. Čeprav sem po partizanstvu želel iti v svoj poklic – profesuro, mi ta želja zaradi tega ni bila ugodena. Nekakšno rehabilitacijo (za čas dela pri medijih) so mi na RTV naredili šele sedaj, ko sem dopolnil 95 let! Največ njivašev je izgubilo življenje v NOB oziroma med nemško okupacijo. Mnoge od teh žrtev so se zgodile v čudnih okoliščinah, zlasti še, če od svojega prepričanja o nakanah in hudodelstvih Stalina v svojih okoljih niso hoteli odstopiti, kot so tudi obtoževali Kerenčiča...", se še spominja edini živeči njivaš, zagrajec in soobtoženi Jožekov prijatelj.

Zaključek

Po vsem povedanem je torej možno slutiti, da ta "pravi komunisti", ki so takrat hodili na inštrukcije v Moskvo, Kerenčiča in ostalih njivašev niso imeli pretirano radi, saj od svojega – protistalinskega prepričanja, ki so ga tudi po študiju še naprej širili, niso hoteli odstopiti. (Še zadnji poskus spreobrnitve "naših trockistov" je menda bil na domu v Jastrebcih, ob ustanavljanju pokrajinskega odbora OF za Vzhodno Štajersko novembra l. 1941). Ob tem nesmislu pa na tem mestu dodajam še večji nesmisel, ki kaže na pokvarjenost tega sistema in je v tem, da se je čez deset let (imforburo) ravno obratno oziroma podobno dogajalo s tistimi našimi komunisti, ki so bili preveč "zaljubljeni" v Stalina.

Po letu 1940 pa se je v socialistični internacionali oziroma v KP zahodne Evrope začela tudi praksa "podtikanj", kar je seveda bilo takrat v skladu s prijateljstvom med Stalinom in Hitlerjem. Najprej so gestapovci s trockisti opravili v sami Nemčiji, po njihovi zasedbi še v drugih držav Evrope (vsekakor pa do nemškega napada na SZ l. 1941) ali pa še malo čez pa še v drugih zasedenih deželah. Torej tudi to dejstvo nakazuje v prid verjetnosti, da izdaja Jožeka gestapu, ki se je zgodila 19. novembra 1941, pri stricu v Pesnici in istočasna izdaja takratnih njegovih sodelavcev iz Jastrebcov in okolice v osnovi izvira iz "lastne vrste in morebitne zapoznele prijateljske

prakse, ko življenje človeka pri Hitlerju in Stalinu ni imelo nobene cene. Sam akter, ko gre za aretacijo Jožeka in prijateljv v moji vasi, pa naj bi bil domači sodelavec KP obenem pa tudi nemški agent, kar pa glede do včerajšnjega prijateljvanja obeh tiranov niti ni bil čudež! "Osumljeni akter izdaje ali celo dvojni agent" je seveda kot sovaščan razmere na Kerenčičevem domu in na ožjem območju njegovega delovanja zoper Stalina in zoper Hitlerja dobro poznal. Mar je tudi zaradi tega izostalo povojno razvozlanje te podlosti – izdaja Kerenčiča in tovarišev gestapu, ko se je vendar takrat vsak najmanjši sum kakšne izdaje Nemcem ali celo "napačnega mišljenja" zoper komunizem temeljito raziskoval?

Na Kogu oziroma v Jastrebcih o izdaji Jožeka pade kakšna beseda tudi še danes. Namreč, osumljeni te podlosti, ki ga je torej bivša komunistična oblast "ščitila", naj bi se še v povojnem – revolucionarnem – času ukvarjal s "cinkanjem", kar smo v moji oziroma Jožekovi rojstni vasi čutili vsi, ki smo morali oddajati obvezo kmečkih pridelkov, in še zlasti ob takratnem poskusu zloglasne kolektivizacije vasi po sovjetskem vzoru, ko so "preglasni" kmetje za krajši ali daljši čas morali na družbeno prevzgojo oziroma, kot se danes ve, v "gulag". Tudi Jožekov brat Ciril, ki mu je pred nemško aretacijo celotne družine uspelo pobegniti in se je po vojni kot edini od Kerenčičevih vrnil iz pregnanstva na domačijo v Jastrebece, pri teh šikanah ni bil izvzet. Nekaj časa je celo v največjem mrazu (-20 C) in brez tople hrane moral v improvizirani zapor, kjer klet ni imela okenskih stekel. Njegov greh je bil v tem, da l. 1948 ni hotel postati "vzgladni kolhoznik" na Kogu. Pri tem je venomer poudarjal, da ustreljeni brat ni bil za takšen komunizem kot se je vzpostavil!

Po teoriji "vselej je več možnosti", ki tudi pri tem primeru ni izvzeta, je zanimivo tudi to dejstvo, da so kaj kmalu za Jožekom in njegovo skupino s Koga ki je bila ustreljena 27. decembra 1941 v Mariboru, izgubili življenja tudi ostali trije najaktivnejši zagrajci oziroma člani Njive, ki so bili skupno z Jožekom l. 1935 v Ljubljani sprejeti v KP in istočasno l. 1937 iz nje kot trockisti vrženi. Še več, ravno ti najaktivnejši člani Njive s prleškega konca, čeravno niso bili člani KP, so namreč enako kot Jožek po študiju v svojem okolju še naprej delovali zoper okupatorja – pa tudi, kot se je izkazalo, zoper uvoz stalinizma. To so bili Polde Berce iz Središča ob Dravi, ki je bil ovaden in prijat 15. 12. 1941, Milena Petovar iz Ivanjkovcev je bila prijeta dan pozneje in Marjan Vesenjaka iz Maribora, ki pa je že v jeseni leta 1941 odšel v partizane na Dolenjsko, a je že čez mesec dni "padel". Šlo je torej za osovražene trockiste, katerim se, sodeč po tej kratki statistiki skoraj istočasne smrti, vsekakor ni zgodila zgolj slučajno, saj so bili tako rekoč v kratkem času prijati na različnih koncih Slovenije, kjer so kot

izobraženci službovali. Ta istočasnost izdaje je obenem tudi dokaz več, da je šlo za krovno organiziranost tega umazanega dejanja iz "lastne komunistične hiše".

Tov. Lidija Šentjunc, ki je v mladosti imela prav "največ dela" z Njivaši in tudi osebno z Jožekom, je uredniku zbornika "Revolucionari i bez funkcije" l. 1975 v Beogradu izjavila:

"Poglejte, mi vsi smo dozorevali tako, da smo samostojno razmišljali in sami ustvarjali moralno podobo komunista...".

Gospod Drago Košmrlj pa je v knjigi Hiša Za gradom št. 1 že leta 1987 na to izjavo še pristavil, da bi bilo treba na podlagi dokumentov in zapisov iz arhiva še enkrat raziskati ta čas, da ne bi bili nekateri tovariši še dalje površno ocenjeni. Mislim, da je ta stavek namenil tudi samemu sebi, saj mu je Njiva tako rekoč skozi vso delovno dobo, če seveda ne izvzamem tudi študentovskih let, delala "napoto", kot mi je tudi dal vedeti pred kratkim.

Kot je videti, je Jožekova rana smrt oziroma vest vendar čez čas "nekoga" začela peči! V mislih imam zlasti njegovo proglasitev za heroja Jugoslavije, ki se je zgodila šele po smrti, oziroma razkrinkanju samega Stalina, čeravno Jožek ni bil (želel biti) v KP. Sicer pa je naš komunizem še nato dobro desetletje po njegovi smrti oziroma po vojni posnemal to nečedno Stalinovo prakso. Temu niso priče le medvojni primeri in povojni množični pomori, ampak tudi montirani procesi, kot je Nagodetov, ki je v SZ imel podobno ime - proces zoper saboterje in meščanske

specialiste - in pa Dachavski proces proti tistim sumljivim Slovincem, ki so se uspeli živi vrnili iz nacističnih taborišč, pa še kulaški in še kateri.

Prof. Jože Kerenčič je torej ohranil pokončno držo do zadnjega diha, kakor proti okupatorju - tako tudi proti lastnim tlačiteljem, o katerih niti pred smrtjo, kot je zapisal, ni želel vsega povedati. Je človek, ki je že takrat spadal med tiste redke ljudi, ki so se že spočetka upali upreti zoper rdečo revolucijo oziroma uvozu sovjetskega komunizma. Bil je resničen tovariš in človek, ki je že takrat, v tridesetih letih prejšnjega stoletja, znal presoditi, kaj za nas Slovence je in kaj ni. In prav s pokončno držo in z delom je do prezgodnje smrti prav to dokazoval. Bil je socialni demokrat. Neomadeževan naj ostane spomin nanj in prav je, da je kot heroj ovekovečen s številnimi spomeniki in imeni!

Viri in literatura:

- Pogovor z gospodom Cirilom Kerenčičem.
- Pogovor s profesorjem Dragom Košmrljem.
- Lastni spomini.
- D. Košmrlj, Ž. Kraigher, Hiša Za gradom št. 1, 1987.
- Slovenska kronika XX. stoletja 1900–1941, Ljubljana, 1995–1996.
- Črna knjiga komunizma: zločin, teror in zatiranje, Ljubljana, 1999.

Rajko Topolovec

OB ŠESTDESETLETNICI II. SVETOVNE VOJNE NA NAŠEM OBMOČJU

Aprilska vojna vihra l. 1945 v očeh kratkohlačnika iz Jastrebcov pri Sv. Bolfenku na Kogu

Letos mineva šestdeset let (1945 - 2005) od konca največje vojne vihre, ki se je v aprilu in maju zaključevala tudi na našem območju v Slovenskih Goricah. Opisujem svoje otroško videnje teh dogodkov v rojstnih Jastrebcih, kjer je na robu Slovenskih Goric oziroma vzhodne Štajerske, (Središče - Kog -Veržej - Prekmurje - Avstrija...) še Hitler zadnjič poskusil obdržati "Veliki Rajh". Tod so aprila potekali ogorčeni boji med I. armado Otečestvenij front Bolgarije, ki se je bojevala v sestavi 57. sovjetske armade ter nemško elitno SS divizijo

Prinz Ewgen. Kakšna so videti ta zgodovinska dejstva skozi iste oči šestdeset let pozneje, pa bom opisal v povzetku sestavka.

Na cvetno soboto

Pisalo se je Sparbersbach No. 9, kot so Nemci preimenovali rojstne Jastrebece. V panonskem stilu na ključ sezidano domačijo je ločil le požarni zid, ki je obenem ločeval opečno kritino hiše od še s slamo pokritega gospodarskega poslopja. Ob jutrišnji cvetni nedelji leta 1945 je od še vedno mrzlega severovzhoda zavarovano dvorišče že docela ozelenelo, iz Afrike pa so se že tudi prikazale prve znanilke pomladi. Rekel bi, da so bile po dolgi in ostru zimi te pomladne radosti edine blagodejnosti, ki so nas odvrčale od črnih misli na